

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Filozofická fakulta

Ústav románských studií

FUTURUM V SOUČASNÉ ITALŠTINĚ

The Future tense in contemporary Italian

Vedoucí práce: Mgr. Jiří Špaček

Autor: Anna Procházková

Italianistika

Prezenční studium

Rok dokončení: 2012

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne :

Podpis:.....

OBSAH

Úvod.....	5
1. Il futuro semplice.....	7
1.1. Užití časové.....	7
1.2. Užití časové modální.....	11
1.2.1. Il futuro semplice dubitativo.....	11
1.2.2. Il futuro semplice concessivo.....	11
1.2.3. Il futuro semplice volitivo.....	12
1.2.4. Il futuro semplice ingiuntivo.....	12
1.2.5. Il futuro semplice deontico.....	12
1.2.6. Il futuro semplice attenuativo.....	13
1.2.7. Il futuro semplice ipotetico.....	13
1.3. Užití modální (nečasové).....	13
1.3.1. Význam nejistoty (pochybnosti).....	13
1.3.2. Užití modální ve významu imperativu.....	16
1.3.3. Srovnání českého modálního užití.....	16
1.4. Vidové vlastnosti jednoduchého budoucího času	17
2. Il futuro anteriore.....	19
2.1. Užití časové.....	19
2.2. Užití časové modální.....	24
2.3. Užití modální (nečasové).....	24
2.4. Vidové vlastnosti složeného budoucího času	26
3. Slovesný vid italských, resp. českých sloves.....	28
4. Časová souslednost.....	31
4.1. Časová souslednost (Hamplová).....	31
4.1.1. Věta hlavní v přítomném čase.....	31
4.1.2. Věta hlavní v minulém čase.....	32
4.1.2.1 Složený kondicionál.....	32

4.1.3. Sousednost časů s vedlejší větou v konjunktivu.....	34
4.2. Vztah následnosti (Renzi).....	34
4.2.1. Následnost ve vztahu k okamžiku výpovědi	34
4.2.2. Následnost vzhledem k času ve větě hlavní.....	36
4.2.3. Následnost v minulosti.....	39
5. Alternativní možnosti pro vyjádření budoucího času	41
5.1. Přítomný čas.....	41
5.2. Opisné formy	44
5.3. Imperfektum	46
Závěr	48
Resumé.....	50
Summary.....	51
Riassunto.....	53
Bibliografie.....	55

ÚVOD

Ve své bakalářské práci *Futurum v současné italštině* se pokouším o komplexní charakteristiku italského budoucího, resp. předbudoucího času, a to nejen v základní časové rovině, ale snažím se zachytit i významy modální, které obě futura jsou schopna vyjádřit. V rámci možností vyjádření samotného budoucího času pak připojuji alternativy, které italština volí jako zástupné formy pro vyjádření dějů budoucích (následných).

V případě charakteristik jednoduchého a složeného budoucího času se držím schématu, které do značné míry koresponduje se zpracováním v Renziho *Grande grammatica italiana di consultazione II*. V první řadě se vždy soustředím na užití časové, dále postupuji k významům sice ještě nesoucím časovou informaci, ale zároveň už disponujícím určitou modalitou, a na závěr připojuji použití čistě modální. Termínem modalita pak shrnujeme v případě italských časů schopnost vyjádřit pochybnost, domněnku, nejistotu, výzvu, ale i nahrazovat rozkazovací způsob. V této části se pokusím zachytit podobnost s češtinou, která s budoucím časem v modálním významu nakládá velmi podobně. Ke konfrontaci s češtinou pak přistupuji především v okamžicích, kdy je patrná shoda v přístupu obou jazyků, ale pochopitelně i v případě odlišností. Asi nejvíce se v této souvislosti věnuji kategorii slovesného vidu, která hraje v češtině podstatnou roli při volbě budoucího času a která v italštině nepředstavuje gramatikalizovanou slovesnou kategorii.

V úvodním odstavci se zmiňuji o rozlišení časů na časy objektivní a relativní, na jehož základě se vedle budoucnosti chápané ve vztahu k okamžiku promluvy zabývám následností jako budoucností relativní, to je ve vztahu k času věty hlavní. Ta je v italštině velmi zásadním pojmem (zde zase na rozdíl od češtiny, která pochopitelně také s tímto termínem operuje, ale mnohem jednodušším způsobem), a proto se ji snažím co nejkompaktněji zachytit v kapitole časové souslednosti. Záměrně v této kapitole čerpám nejen z české mluvnice italštiny, ale zároveň připojuji pohled italského lingvisty a zpracování gramatiky italské. Nepochází mezi nimi sice k zásadním významovým rozdílům, ale myslím si, že je zajímavé vidět, jakým způsobem k problematice časové souslednosti přistupuje lingvista-rodilý mluvčí (v gramatice pro rodilé mluvčí) a jakým lingvista-cizinec (v gramatice pro cizince).

V závěru samotné práce se věnuji alternativním formám zastupujícím budoucí čas. V jednotlivých podkapitolách se snažím zachytit případy, ve kterých italština připouští nahrazení jednoduchého budoucího času přítomným časem, opisnými formami či imperfektem.

Ve své práci vycházím především z italských gramatik, ve kterých se ne vždy objevuje totožná terminologie. Z tohoto důvodu na řadě míst připojuji alternativní označení do závorek. V některých citátech se objevují výrazy jako *Tempo*, *Futuro* apod. Jedná se o úzus některých italských lingvistů (zde Renzi in *Grande grammatica italiana di consultazione II*, Bazzanella in *Le facce del parlare*), kteří takto odlišují gramatickou kategorii od substantiva obecného významu.

Průběžně se v celé práci snažím o doložení teoretických poznatků vhodnými příklady, čímž docházím k potvrzení jejich platnosti, ale zároveň se na řadě míst ukazuje silný vliv současného úzu v italštině, který gramatikou daná pravidla značně modifikuje.

Stejně jako v češtině i v italštině slovesa vyjadřují kategorii času. V tomto smyslu mluvíme o takzvaném čase objektivním, do nějž kromě času budoucího (futura), řadíme dále čas minulý (préteritum) a čas přítomný (prézens). Kromě objektivních časů figurují v obou jazycích i časy relativní, které nepopisují slovesné děje jen v časovém vztahu k objektivní skutečnosti dané okamžikem promluvy, ale vyjadřují vzájemný časový poměr mezi jednotlivými ději. Mohou být současné nebo jeden je ve vztahu k druhému následný, resp. předčasný.

Na rozdíl od češtiny, která pro vyjádření předčasnosti, současnosti a následnosti užívá v minulosti i přítomnosti stejných slovesných časů, patří italština mezi jazyky uplatňující časovou souslednost, to znamená, že používá pro tyto relace v přítomnosti jiné slovesné časy než v minulosti.

1. IL FUTURO SEMPLICE

Základním prostředkem pro vyjádření budoucího času v italštině je jednoduchý budoucí čas (il futuro semplice). Stejně jako v češtině není však jeho užívání striktně vázáno na temporální funkci, a proto se v této kapitole kromě časového užití zaměřím také na ryze modální výskyt, ale i na kombinaci obojího, kdy má jednoduchý budoucí čas význam časový s určitým modálním odstínem.

1.1. ČASOVÉ UŽITÍ

Z hlediska významu „časového“ zachycujeme nejčastěji jednoduchým budoucím časem události, které mají (či nemají) nastat v blízké nebo vzdálené budoucnosti (Indica ogni azione che si propone di fare (o non fare), ogni processo che si aspetta che accada (o non accada)¹).

1) *Ritornerà fra un anno.*

2) *La pace sarà sempre assicurata solo dall'equilibrio del terrore?*

(PROTO, 1987, s. 295)

¹ RENZI, Lorenzo. *Grande grammatica italiana di consultazione II*. Bologna: Il Mulino, 1991, s. 120.

- 3) *Nel 2030, secondo attendibili proiezioni statistiche, la popolazione della Terra raggiungerà gli 8 miliardi.* (RENZI, 1991, s. 115)

Z hlediska realizace nejsme v okamžiku výpovědi schopni posoudit, zda daná událost skutečně proběhne či nikoli. Nicméně i přesto existuje v mluvčím určitá míra subjektivní jistoty dotýkající se právě vyjádření jednoduchým budoucím časem. Chce-li mluvčí vyjádřit určitou pochybnost, může volit z různých prostředků.

- 4) *Se lo dici tu, vuol dire che verrà.*

Nejistota v předešlém příkladě je vázána především na oblast sémantickou, kdy mluvčí určitým odkazem k jiné osobě (*Se lo dici tu*) dává najevo svůj odstup od pravdivosti (či nepravdivosti) celé informace. Formálně se pak velmi často v těchto případech jedná o podmínkové souvětí. Také události s vysokou mírou nepravděpodobnosti mohou být vyjádřeny s absolutní (byť subjektivní) jistotou o úspěchu jejich realizace.

- 5) *Domani vincerò un terno al lotto.* (RENZI, 1991, s. 115)

Početnou skupinu pak tvoří případy, u nichž je jistota realizace naprosto nezpochybnitelná.

- 6) *Venerdì prossimo sarà il 13 agosto, l'onomastico dello zio Olli.* (ibid.)

Jistou důležitost nese v případě jednoduchého budoucího času i slovesná kategorie osoby. Ta může v některých případech a v závislosti na kontextu ovlivňovat význam, který jednoduchý budoucí čas v dané větě vyjadřuje. V první osobě se mluvčí nejčastěji zavazuje k výkonu nějaké činnosti, můžeme mluvit o slibu. V druhé osobě nacházíme povahu příkazu, ve třetí převažuje aspekt časový vyjadřující domněnku či závěr nějaké úvahy.²

- 7) *Cercherò di essere ancora più semplice!*

- 8) *Ritornerai per cena.*

- 9) *Mio genero è assicurato[...] tutto andrà alla assicurazione.*

(BAZZANELLA, 1994, s. 113)

Stejně tak je tento budoucí čas schopen vyjádřit děje minulé následné k jiným dějům minulým. Hovoříme pak o tzv. futuro storico (futuro retrospettivo). Vyjadřuje událost

² Srov. BAZZANELLA, Carla. *Le facce del parlare*. Firenze: La Nuova Italia, 1994, s. 113.

minulou vzhledem k okamžiku promluvy, ale budoucí ve vztahu k určitému momentu v minulosti, který je označen jako referenční bod.³ Jedná se však především o literární úzus, který funguje jako oživení vyprávění.

- 10) *Galileo nel 1592 si trasferisce a Padova, dove ottiene la cattedra di matematica. Insegnerà a Padova fino al luglio 1610; sarà il periodo migliore della sua vita.* (HAMPLOVÁ, 1994, s. 198)
- 11) *Nel 1762 Carlo Goldoni, al culmine della fama, lasciò la sua Venezia. Non vi farà più ritorno. Aveva assunto un impegno per due soli anni a Parigi, dove invece rimarrà per tutto il resto della vita.*(PROTO, 1987, s. 295)
- 12) *Il Cinquecento ha distinto nettamente fra la civiltà e la primitività: fra il Seicento e il Settecento gli scrittori distingueranno ulteriormente, nel senso della stessa civiltà [...] dando così maggior precisione di contorni al volto dell'Europa.* (CHABOD, Federico. *Storia dell'idea d'Europa*, Bari, Laterza, 1961, s. 90. In RENZI, 1991, s. 117)

Ve všech předešlých příkladech můžeme z kontextu na základě zmínky časového údaje lokalizovat období, do kterého jsou umístěny děje vyjádřené jednoduchým budoucím časem. I toto užití prostého budoucí času vyjadřuje určitou následnost opisované události, nikoli však k okamžiku promluvy. Následnost je určována z pohledu časového ukotvení příležitostně vytvořeného kontextem a umístěného do minulosti. Prakticky se dá říci, že mluvčí v těchto případech předstírá posun moment promluvy nazpět.

Jednoduchý budoucí čas by v tomto retrospektivním významu měl být doprovázen pouze anaforickými příslovečnými určeními času, nikoli deiktickými, jejichž užitím by přestal být tento čas interpretován jako retrospektivní, ale nabyl by tradičního významu.⁴

- 13) *Il ragazzo partì all'improvviso. Tornerà solo dopo tre anni / *fra tre anni.*

Samotné užití retrospektivního budoucího času je pak podřízeno určitým omezením. Všeobecně se neužívá v 1. a 2. osobě jednotného a množného čísla. Z předcházejících příkladů je patrné, že se retrospektivní futurum vyskytuje především ve vyprávění v er-formě.

³ Srov. PROTO, Beniamino. *Guida alla comunicazione linguistica*. Firenze : La Monnier, 1988, s. 295.

⁴ Srov. RENZI, op. cit., s. 117.

Není obvyklé, aby mluvčí vyprávěl sám o sobě a užil tuto slovesnou formu. Zcela vyloučené to ale není. V češtině bych řekla, že se jedná spíše o literární úzus vlastní např. autobiografiím, ve kterých si dokážu představit věty tohoto typu (*Dva roky poté jsem se přestěhoval do Prahy, kde budu žít až do své svatby.*).

14) ??*Due anni dopo quella data, tu andrai in America.* (za předpokladu, že datum, o kterém se mluví, předchází okamžik promluvy)

15) *Fido si allontanò. Non lo * rivedrò / * rivedremo mai più.*

Ve vedlejší větě pak může figurovat pouze v závislosti na přítomném vyprávěcím čase.

16) *La settimana scorsa incontra Piero e gli dice che il giorno dopo lo andrà a trovare in fabbrica.*

* *La settimana scorsa ha incontrato Piero e gli ha detto che il giorno dopo lo andrà a trovare in fabbrica.*

Budoucí čas s sebou může nést i význam nadčasový (onnitemporale) či předpovědní (gnomico).

17) *Le buone azioni non resteranno mai impunite.*
(www.it.answers.yahoo.com)

18) *Due più due farà sempre quattro.*

Ve větách tohoto typu je budoucí čas z pravidla doplňován příslovečnými určeními typu *sempre, non...mai*. Nedeiktická povaha tohoto užití vyplývá z faktu, že okamžik daného děje může být libovolně umístěn do jakéhokoliv bodu na časové ose.

Je-li jednoduchý budoucí čas v pasivu, působí často velmi nejednoznačně, a to především mezi interpretací procesuální a statickou, ve které přičestí nabývá významu přídavného jména.

19) *Domani alle 3 l'albero sarà abbattuto.*

Príslovečné určení pak ve větách tohoto typu může lokalizovat okamžik události nebo označovat moment, ve kterém bude daný proces označen za již uskutečněný.

20) *In pochi giorni sarai guarita da questo portentoso farmaco.* (RENZI, 1991, s. 120)

21) *Fra pochi giorni sarai guarita e potrai scendere dal letto.* (ibid.)

Skutečné pasivum jednoduchého budoucího času nalézáme jen v případě, že bychom větu četli nahlas, příslovečné určení by následovalo bezprostředně po slovese a nenastala by žádná intonační pauza.

22) *L'albero sarà abbattuto domani alle 3.*

V případě druhé interpretace by daná věta vykazovala rysy prezentace již hotového procesu a právě dovršenost tohoto děje působí, že se slovesný tvar významově rovná složenému budoucímu času (*sarà stato abbattuto*).

1.2. UŽITÍ ČASOVÉ MODÁLNÍ

V rámci jednoduchého budoucího času deiktického můžeme rozlišovat různé druhy významů modálních. Tato modalita spočívá především v tom, že mluvčí kromě časového údaje připojuje určitý osobní postoj k události. Tímto rozlišením se zabývá především Renzi a rozlišuje následující kategorie:

1.2.1 Il futuro semplice “dubitativo“

Jednoduchý budoucí čas vyjadřující společně s časovým odkazem i míru pochybnosti a nejistoty. (Srov. česky *Bude zítra pěkně?; Přijede vlakem?*)

23) *Farà bello, domani?*

24) *Arriverà con il treno?*

1.2.2 Il futuro semplice “concessivo“

V tomto případě je patrná určitá přípustka, tedy rozpor mezi jednotlivými větami souvětí. (Srov. česky *Neříkám, že nikdy neporazí Nadala, ale celkově hraje Rafael mnohem lépe.*)

- 25) *Tu riuscirai anche a batterlo, non lo nego, ma lui gioca decisamente meglio.*(RENZI, 1991, s. 116)

1.2.3. Il futuro semplice “volitivo“

V tomto typu futura se navíc prezentuje záměr mluvčího realizovat děj označený slovesem ve formě jednoduchého budoucího času. Z hlediska obsahového se jedná především o závazky vyjádřené mluvčím, typická je proto pro tento podtyp budoucího času první osoba jednotného čísla (viz 1.1., př. 7). (Srov. česky *Udělám to zítra.*)

- 26) *Domani verrò.*

- 27) *Tornerò fra un attimo.*

1.2.4. Il futuro semplice “ingiuntivo“

Jedná se o futurum, které vyjadřuje nařízení směřující k adresátovi. Bez časového určení by podle mého názoru bylo zcela na úrovni modálního užití na místo imperativu (viz 1.3.2.). (Srov. česky *Od zítřka budeš dělat vše, co ti řeknu!*)

- 28) *Domani gli andrai a chiedere scusa; siamo intesi?* (ibid.)

1.2.5. Il futuro semplice “deontico“

Obsahově velmi blízké předešlému podtypu (il futuro ingiuntivo). Je však patrná míra neosobního vyjádření, často ve třetí osobě jednotného či množného čísla. Vlastní především morálním příkazům a nařízením. (Srov. česky *Černí pasažéři budou od příštího roku pokutováni mnohem přísněji.*)

- 29) *D'ora innanzi, i trasgressori pagheranno il doppio della penale fissata in precedenza.*(ibid.)

- 30) *Da questo momento gli studenti, che non consegneranno i compiti, dovranno sostenere alla fine dell'anno l'esame piu difficile.*(ibid.)

1.2.6. Il futuro semplice “attenuativo“

Představuje modalitu, ve které je událost vzdálena do budoucnosti ve vztahu k mluvčímu, čímž dochází k vytvoření určitého odstupu mezi momentem promluvy a realizací dané události. Jedná se však pouze o psychologický prvek zmírňující sdělení, které bezprostředně následuje.⁵ (Srov. česky *Nebudu Vám nic zastírat, její zdravotní stav je velmi vážný.*)

31) *Sarò sincero con voi.*

32) *Non dirò che fossi soddisfato, però non protestai.*

V případě, že by v předešlých případech mluvčí užil času přítomného (*Sono sincero con voi*), měnil by se celkový význam, neboť by tato věta odkazovala spíše k čemusi již vyřčenému, nikoli k události následné vzhledem k okamžiku promluvy.

1.2.7. Il futuro semplice „ipotetico“

Jedná se budoucí čas přítomný v podmínkových souvětích prvního typu. Vyjadřuje tedy okolnost, na jejíž platnosti je závislá událost věty hlavní.

33) *Se verrai, ci farai piacere.*

34) *Se vincerò, comprerò una casa nuova.*

1.3. UŽITÍ MODÁLNÍ (NEČASOVÉ)

1.3.1. VÝZNAM NEJISTOTY (POCHYBNOSTI)

Jednoduchý budoucí čas povahy striktně modální, tedy postrádající význam časový, naznačuje subjektivní domněnku (závěr) týkající se situace v přítomnosti.

Z hlediska časového určení tímto způsobem mluvčí nevyjadřuje budoucí čas, ačkoli z formálního hlediska nejsou jakékoli rozdíly patrné.

⁵ Srov. SERIANNI, op. cit., s. 336.

35) *Ora come ora, saranno le 5.*

Mluvčí touto větou neříká, že následně bude 5 hodin, ale že právě v tomto aktuálním okamžiku, si myslí, že je 5 hodin. (srov. česky „bude asi 5“). Věta může být dále modifikována následujícími způsoby.

36) *Ora come ora, devono essere le 5.*

37) *Ora come ora, possono essere le 5.*

Na místo jednoduchého budoucího času jsou v předešlých větách užitá modální slovesa rozlišující podle Renziho ještě podrobněji charakter dané modality, který ve větě 35) není tak patrný.

Slovesa *dovere* a *potere* tak získávají schopnost vyjádřit důsledek procesu (il valore inferenziale), na jehož základě mluvčí došel k závěru, že je 5 hodin, popř. pouhý předpoklad (il valore congetturale), kterým ale dochází ke stejnému výsledku. Zmíněným procesem je nutno chápat především mimojazykové okolnosti, které sice nejsou z daného výroku patrné, ale jsou zásadní pro výslednou volbu lexika.

Oba tyto jevy jsou pak ještě patrnější v následujících parafrázích. (Si può notare qui la prossimità di senso che lega il futuro ai verbi modali, anch'essi passibili di venire intesi accezione epistemica. I verbi dovere e potere hanno valore rispettivamente „inferenziale“ e „congetturale“.)⁶

38) *È probabile / Tutto porta ad assumere che siano le 5.*

39) *È possibile / Nulla vieta di assumere che siano le 5.*

První z předešlých vět vyjadřuje závěr mluvčího, který se zakládá na jeho vlastním úsudku a který eventuálně může doložit argumenty. V druhém případě ale mluvčí vyjadřuje jistý předpoklad, za který ovšem nenese vůbec žádnou odpovědnost. Pro ještě větší názornost Renzi rozvíjí věty v následující souvětí.

40) *Devono essere le 5, [?] ma ne dubito / non c'è alcun dubbio.*

41) *Possono essere le 5, ma ne dubito / [?] non c'è alcun dubbio.*

⁶ RENZI, op. cit., s. 118.

Vyjadřuje-li zmíněné dva významy pouhý budoucí čas jednoduchý, je nutné vhodně volit mezi příslovečnými určeními, která jej mohou doprovázet, resp. příslovečnými určeními vyjadřujícími potvrzení (42) či pochybnost (43).

42) *Saranno bene / pure le 5, a quest'ora!*

43) *Saranno forse / magari / sì e no le 5, a quest'ora.*

Budoucí čas ve významu důsledku (závěru) je užíván v definicích, instruktážních textech apod.

44) *La soluzione corretta consisterà nel sottrarre dal totale la quota destinata ad altro uso.* (RENZI, 1991, s. 119)

Zatímco druhý typ se vyskytuje především ve větách vyjadřujících pochybnosti, nejistotu.

45) *Sarà come dici tu, ma non ne sono certo.*

Epistemický význam jednoduchého budoucího času vykazuje i četná omezení, a to především povahou děje, který vyjadřuje dané sloveso. Mnohem lépe v tomto významu fungují slovesa statická (46, 47) než nestatická (48, 49).

46) *Sarà come dici tu.*

47) *(A occhio e croce) la lira varrà un quarto di quanto valeva dieci anni fa.*
(RENZI, 1991, s. 119)

48) *Giovanni arriverà con tutte le sue valigie.*

49) *Fuori comincerà a piovere.*

Statická slovesa v sobě zahrnují i trvání určité podmínky. Jestliže nejsou přítomny explicitní ukazatele budoucnosti (např. příslovečná určení), je možné předpokládat, že tato podmínka platí i v okamžiku výpovědi. V případě, že chceme, aby věta 50) vyjadřovala následnost, musíme ji vyjádřit určitými prostředky.

50) *Se continua questo andazzo, ben presto la lira varrà un quarto di quanto valeva dieci anni fa.* (RENZI, 1991, s.120)

Abychom u nestatických sloves naznačili kontinuitu procesu i v momentě výpovědi, musíme volit výrazy zcela explicitní, které tuto skutečnost zdůrazní sémanticky.

51) *Fuori, in questo momento, comincerà a piovere, suppongo.*

Se slovesy statickými permanentními je vyjádření epistemického významu ještě zřetelnější. Interpretace ve významu deiktického budoucího času by byla zcela nesmyslná.

52) *Francesco discenderà da una famiglia nobile.*

Předcházející věta by byla negramatická, pokud by obsahovala jakékoli určení času odkazující do budoucnosti (např. *domani, fra cinque anni* atd.). Slovesa z této třídy mohou vyjadřovat následnost pouze v případě, že označují fakta, která jsou mimo oblast zkušeností mluvčího. To je patrné z následující věty, kdy je neepistemická interpretace přípustná pouze za podmínky, že se mluví o věži teprve rozestavěné.

53) *La torre sarà alta 150 metri.*

1.3.2. UŽITÍ MODÁLNÍ VE VÝZNAMU IMPERATIVU

Stejně jako je tomu v češtině, i italština užívá jednoduchého budoucího času jako alternativní formy pro vyjádření méně kategorického imperativu. Z hlediska sémantického se jedná o užití velmi blízké *il futuro ingiuntivo* (viz 1.2.4.), které také vyjadřuje nařízení směřující k adresátovi. Snad jediným rozdílem je, že v případně významu čistě modálního nedoprovází slovesný tvar žádné příslovečné určení času, jako je tomu ve větě 27).

54) *Ritornerei per cena.*

55) *Studierete anche a casa.*

1.3.3. SROVNÁNÍ ČESKÉHO MODÁLNÍHO UŽITÍ

I v češtině používáme budoucí čas pro vyjádření jiných okolností než časových. V tomto směru se dá tedy říci, že se čeština s italštinou shodují, což dokazuje následující podkapitola.

Dá se říci, že i v češtině je základním motivem pro užití budoucího času ve významu modálním určitá míra nejistoty a pochybností.

- 56) *Neotvára, to bude u susedů. (Non apre, sarà dai vicini.)*
- 57) *Nejde, asi bude nemocný. (Non viene, (forse) sarà malato.)*

Dále se futurální forma objevuje ve výzvách (54), ve zdvořilých žádostech (55) či ve výtkách (56).

- 58) *Proto přece nebudeš plakat. (Per questo non piangerai.)*
- 59) *Budu prosit váš cestovní pas.*
- 60) *Ty si budeš ležet, a já abych myl nádobí!*

Navíc je čeština schopna rozlišit ve formách budoucího času aktuálnost a neaktuálnost. Aktuální platnost mívají slovesa dokonavá i nedokonavá (*Zazvoním. Budu zvonit.*). Neaktuální platnost mívají ve futuru slovesa nedokonavá násobená (*Bude ti psát.*), slovesa v časovém souvětí typu (*Když bude zpívat, otevře okna*) i slovesa dokonavá (*Na koncertě pravidelně usne*).⁷ Tady bychom v italštině pravděpodobně zvolili přítomný čas.

1.4. VIDOVÉ VLASTNOSTI JEDNODUCHÉHO BUDOUCÍHO ČASU

Významný rozdíl mezi italskými a českými slovesy je v kategorii vidu. Někteří italští lingvisté sice o vidu hovoří, rozlišují však obvykle jeho různé typy. Základní, morfologicky vyjádřená opozice dokonavost vs. nedokonavost jako v češtině neexistuje. V této kapitole se věnuji vidu jednoduchého budoucího času, celkovému shrnutí a srovnání s českým videm je pak věnována kapitola 3.

Jednoduchý budoucí čas je na první pohled jednoznačně dokonavým časem. Událost, která se má stát, bývá obvykle navrhována prostřednictvím vizualizace hraničního bodu, což platí právě zejména u významů budoucích.

- 61) *Domani si festeggerà il compleanno di Carla.*

⁷ GREPL, Miroslav a kol.. *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Lidové noviny, 2003, s. 318.

62) *Verrò a trovarti quest'estate.*

Nicméně existují případy, kdy budoucím časem popisujeme děje nedokonavé. Nejčastěji chceme-li vyjádřit něco obvyklého, běžného (63), nějaký vývoj, proces (64), popř. trvání daného děje (65).

63) *Ogni volta che mi verrai a trovare, eseguiremo qualche Lied insieme.*
(RENZI, 1991, s. 120)

64) *Arriverai a un castello dove molti soldati dormiranno rusando.* (ibid.)

65) *Dall'anno prossimo, studierò il francese.*

Význam procesuální je snadno identifikovatelný především díky možnosti nahradit danou větu homonymní parafrází.

66) *Arriverai a un castello dove molti soldati staranno dormendo.*

Trvání nějakého děje se může projevit prostřednictvím parafráze *andare* + gerundio, nebo souvztažnými vazbami (*i costrutti correlativi*⁸) uvozenými spojkou *mentre* ve významu durativním.

67) *Mentre Giacomo parlerà, credo che nessuno gli presterà attenzione.*

⁸ RENZI, op. cit., s. 120.

2. IL FUTURO ANTERIORE

Na rozdíl od češtiny disponuje italština časem předbudoucím (il futuro anteriore), který podobně jako budoucí čas jednoduchý může být užíván ve významu časovém, modálním či v kombinaci obojího. V následující kapitole proto postupuji podle stejného schématu jako v kapitole předchozí – začínám charakteristikou významu temporálního, následuje užití časové modální povahy a na závěr se dostávám k čistě modálnímu předbudoucímu času.

2.1. UŽITÍ ČASOVÉ

Z hlediska časového určení označuje předbudoucí čas události, které budou dovršeny v budoucnosti před jiným dějem budoucím tradičně vyjádřeným jednoduchým budoucím časem.

68) *Dopo che avrò finito il corso elementare, frequenterò il corso avanzato.*

69) *Appena avremo fatto le pulizie, usicremo.*

70) *Quando avrò visto come stanno le cose, ti dirò il mio parere.*

Někdy bývá, především v mluvené řeči, předbudoucí čas nahrazován passatem prossimem (funkci jednoduchého futura pak obvykle supluje prézens).

71) *Quando sei arrivato, telefonami.*

72) *Quando l'hai letto, me lo restituisci.*

V případě, že časové rozmezí mezi dvěma označovanými událostmi není podstatné, může být zastoupen budoucím časem jednoduchým.

73) *Quando arriverete, troverete tutto pronto.*

V kombinaci s fázovými slovesy (*finire, terminare, cessare*) nemusí složený budoucí čas nutně označovat předčasnost vzhledem k užitému příslovečnému určení času. Spíše se jedná o vymezení intervalu, ve kterém už je daná událost jednoznačně ukončená.

74) *Alle 3avrò terminato di fare i compiti.* (RENZI, 1991, s. 121)

Událost vyjádřená předbudoucím časem je tedy umístěna do úseku po okamžiku promluvy, který může příslovečnému určení času (*alle tre*) předcházet, popř. může tento údaj zahrnovat jak hraniční možnost. V češtině bychom pak nejspíše řekli: „Do tří hodin (nejpozději) budu mít úkoly hotové.“ S jinými typy sloves druhá možnost neplatí, což znamená, že v případě jiných sloves než fázových se označovaný děj uskutečňuje před časovým údajem.

75) *Carloavrà mangiato alle 3.* (ibid.)

Příslovečná určení doprovázející ve větách předbudoucí čas (s výjimkou fázových sloves) jsou ve většině případů zamýšlena jako referenční moment, tedy okamžik, ve kterém je děj označený předbudoucím časem sice dovršený, ale neustále je aktuální jeho platnost. Referenčním momentem pak všeobecně chápeme vyjádřené časové určení (explicitně vyřčený časový údaj).

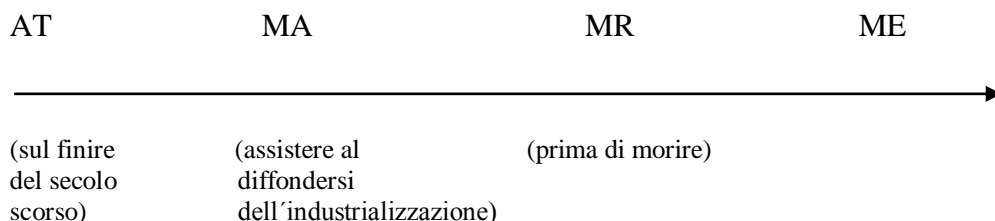
Ve větách s tímto složeným budoucím časem je pozornost více vázána na referenční okamžik než na moment samotné události, kterou tento čas označuje. Ve skutečnosti tento časový údaj zůstává velmi často neurčený. Je udávána určitá hranice, do které daná událost bude vykonána, spíše než konkrétní moment jejího uskutečnění. Složený budoucí čas s sebou tedy nese vysokou míru časové neurčitosti a neurčenosti.

Stejně jako jednoduchý budoucí čas může být čas předbudoucí užít ve významu retrospektivním. Dokládá to následující příklad, který je stylizován jako rekonstrukce historických událostí.

76) *Questa era dunque la situazione dei nostri montanari sul finire del secolo scorso. Ma in breve tempo, anche gli ultimi rappresentanti di quella generazione saranno dispersi: gente felice, che tuttavia prima di morireavrà ancora assistito con sgomento al diffondersi dell'industrializzazione.* (RENZI, 1991, s. 124)

V tomto příkladě vidíme, že kromě referenčního momentu (označeného značně ze široka *prima di morire*) musí být přítomno ještě další časové ukotvení, které funguje jako hranice, po níž k čemuśi dochází (*sul finire del secolo*). Okamžik samotné události je pak umístěn právě mezi tyto dva body. Tento poměrně složitý mechanismus vyjádření je typický

pro zachycení budoucnosti v minulosti. Graficky by daná věta z časového hlediska vypadala následovně.

AT – ancoraggio temporale; MA – momento dell'avvenimento; MR – momento del riferimento; ME – momento dell'enunciazione⁹

Retrospektivní význam předbudoucího času je v literatuře velmi snadno zaměnitelný s epistemickým (modálním), vzhledem k tomu, že oba tyto typy označují minulé události.

Nečasové užití složeného budoucího času je vlastní především nezvratným ujištěním, právnickým textům, manuálům apod.

77) *Se questa terapia avrà dato i suoi frutti, si potrà passare alla seconda fase.* (RENZI, 1991, s. 125)

78) *Chiunque avrà trasgredito quest'obbligo, sarà punito con un'ammenda fino ad un milione.* (ibid.)

Na rozdíl od jednoduchého budoucího času tedy není u předbudoucího času tak jednoznačné deiktické užití. Vykazuje slabší míru schopnosti odkázat k určitému časovému určení. Okamžik události je vždy zprostředkován momentem referenčním. Nedá se tak striktně mluvit o vyjádření budoucího času, jelikož samotný děj vyjádřený složeným budoucím časem se nemusí nutně odehrát až po okamžiku výpovědi.

⁹ RENZI, Lorenzo, op. cit., s. 129.

Při užití tohoto času ve významu budoucím se pak referenční moment situuje do časového úseku po okamžiku promluvy. Časové určení samotného děje vzhledem k okamžiku promluvy pak zůstává víceméně volné a bývá definováno na základě kontextu, ztrácí tak význam budoucnosti a umocňuje se význam epistemický (tedy vyjadřující spíš než časové určení postoj mluvčího). Zároveň to znamená, že věta obsahující sloveso v předbudoucím čase není interpretovatelná mimo kontext, jehož je součástí.

79) *Due pacchi di solfini avran ridotto la villa Cinquanta a villa zero.*(CANTÙ. *Portafoglio di un operaio*. In RENZI, 1991, s. 125)

V následující větě pak, není-li doplněna předchozím textem, který by dodával nějakou lokalizaci referenčního momentu, a ujasnil by tak budoucí význam, zůstává nejasné, zda má být chápána epistemicky či nikoli.

80) *Oh domani la vedremo con questo avoltoio!* (ibid.)

Všeobecně se dá ale říci, že událost vyjádřená složeným budoucím časem se většinou odehrává v budoucnosti vzhledem k okamžiku promluvy. Toto pravidlo platí, i když je mezi těmito dvěma okamžiky vzdálenost minimální.

81) *Sii paziente, fra un istante avremo terminato.*

Připouští se ovšem také možnost, že tyto dva okamžiky se mohou časově překrývat, popř. okamžik děje může okamžiku promluvy přímo předcházet.

82) *Ti amo, Ginevra: e tu sarai la sola donna cui avrò detto queste parole senza mentire.* (RENZI, 1991, s.126)

83) *Se le cose vanno come lui pensa, allora si potrà dire che avrò visto bene.*
(ibid.)

84) *Ora te ne puoi andare; sarà pur sempre stata una bella esperienza.*
(ibid.)

Ani u jednoho z předešlých příkladů nemůžeme mluvit o epistemickém užití předbudoucího času, protože, jak už bylo řečeno v předešlém odstavci, okamžiky promluvy a samotné události se mohou v případě budoucího užití překrývat (zatímco v případě

epistemického užití moment události předchází okamžiku promluvy), popř. referenční okamžik následuje po okamžiku promluvy (u epistemického předbudoucího času se s okamžikem promluvy překrývá nebo mu předchází).

Shrnutím dosavadního výkladu docházíme k závěru, že složený budoucí čas vyjadřuje předčasnost k referenčnímu momentu, který, jestliže nenásleduje po okamžiku promluvy, se právě s tímto okamžikem překrývá, a tím dává vzniknout významu epistemickému. V případě tohoto modální užití může být referenční moment situován také před okamžik samotné promluvy, což dokládá následující příklad.

85) *Prima di lunedì scorso sarà sceso sì e no due volte dal letto; era ancora troppo debole.* (RENZI, 1991, s. 125)

Časová lokalizace okamžiku události se v určitých větách může měnit v závislosti na interpretaci, kterou dané větě přisoudíme. Tento jev je patrný z následujícího příkladu, který může být interpretován jak na epistemické, tak na neepistemické úrovni, a to dokonce ve čtyřech variantách.

86) *Se le cose stanno così, vorrà dire che avrò fatto tutto questo per nulla.*
(jednoduchý budoucí čas *vorrà dire* je považován za referenční okamžik, který se vztahuje k předbudoucímu času)

- a) *vorrà dire* = po okamžiku výpovědi; *avrò fatto* = po okamžiku výpovědi, význam neepistemický
- b) *vorrà dire* = po okamžiku výpovědi; *avrò fatto* = nyní, význam neepistemický
- c) *vorrà dire* = po okamžiku výpovědi; *avrò fatto* = před okamžikem výpovědi, význam neepistemický
- d) *vorrà dire* = nyní, význam epistemický; *avrò fatto* = před okamžikem výpovědi, význam epistemický¹⁰

¹⁰ RENZI, op. cit., s. 127.

2.2. UŽITÍ MODÁLNÍ (NEČASOVÉ)

Také budoucí čas složený může v sobě kromě významu časového nést určitá modální zabarvení. Např. chce-li mluvčí vyjádřit určitou vůli učinit něco (volitivo; 87) nebo někomu něco přikázat (ingiuntivo; 88).

87) *Domani avrò finito, te lo prometto.*

88) *Fra un'ora avrai consegnato il compito, chiaro?*

2.3. UŽITÍ MODÁLNÍ (NEČASOVÉ)

Složený budoucí čas slouží také k vyjádření určité domněnky, které se však, na rozdíl od pochybností a domněnek zachycených budoucím časem jednoduchým, týká události minulé.

89) *Giovanni sarà uscito, credo.*

90) *Mario avrà finito di lagnarsi, spero.*

Stejně jako v případě modální užití budoucího času jednoduchého (viz 1.3.) i věty tohoto typu můžeme interpretovat ve smyslu důsledku (viz př. 36) či předpokladu (viz př. 37). Posuzování jednotlivých případů koresponduje s postupy uvedenými výše. Z hlediska časového určení se dá říci, že okamžik události vždy předchází okamžiku výpovědi. Složené futurum ve své základní (časové) funkci označuje vždy předčasnost okamžiku události ve vztahu k referenčnímu bodu, který musí být buď explicitně vyjádřen nebo alespoň vyplývat z kontextu. Pokud není nějaký časový údaj ani naznačen, předpokládá se, že referenční

moment je identický s momentem výpovědi a okamžik události těmto dvěma předchází ([...] come avviene appunto col futuro composto di senso epistemico¹¹).

Referenční okamžik může být také explicitně označen jako překrývající se s momentem výpovědi, což vidíme v následujících příkladech, ve kterých tuto funkci zastávají deiktická příslovečná určení. Ve srovnání s předešlými příklady jde však jen o vyšší stupeň explicity, nikoli o podstatný významový rozdíl.

91) *Luca sarà uscito poco fa, credo.*

92) *Emilio avrà già mangiato, ormai.*

Referenční okamžik může být přesunut ještě více časově nazpět, dáváje tak složenému budoucímu času význam značně retrospektivní.

93) *Prima di lunedì scorso sarà sceso sì e no due volte dal letto; era ancora troppo debole.*

Epistemický význam složeného budoucího času u sloves statických vyžaduje, abychom si uvědomili odlišnosti mezi slovesy statickými permanentními a nepermanentními.

Užití předbudoucího času ve významu epistemickém u sloves statických permanentních je podmíněno přítomností alespoň jednoho z následujících dvou faktorů:

a) popisovaný stav věcí náleží minulosti, jako je tomu v následujícím příkladu, který je přípustný pouze v případě, že se hovoří o nebožtíkovi

94) *Quel suo amico sarà disceso da una famiglia nobile, visto che si chiamava Torlonia.*

b) stav věcí je považován za cizí existenční situaci mluvčího (podobně jako je tomu v předešlé větě, ve které se mluví o osobě, která je mimo prostor, v němž se mluvčí běžně pohybuje)

Totéž platí pro příklad následující, ve kterém se mluví o určité trvajícím (nadčasové) charakteristice fyzické podstaty, která pravděpodobně platí i v momentě výpovědi, ale i zde mluvčí vypovídá s určitou mírou odstupem.

¹¹ RENZI, op. cit., s. 123.

- 95) *La strada sarà anche stata pittoresca, come dici tu, ma il viaggio era certamente noioso.*

Jelikož slovesa statická nepermanentní připouštějí možnost změny stavu, je jejich užití ve významu epistemickém téměř bez omezení, zatímco ve významu neepistemickém je jejich užití téměř vyloučené.

- 96) *Saranno state le 5, in quel momento.*

- 97) *Se c'è andato, vuol dire che avrà avuto tempo di farlo.*

2.4. VIDOVÉ VLASTNOSTI SLOŽENÉHO BUDOUCÍHO ČASU

Složený budoucí čas je charakterizován vysokou mírou dovršenosti dějů (mnohem vyšší, než je tomu např. u *passata prossima*), které vyjadřuje. Tato převaha „dokonavosti“ vyplývá také z omezení týkajících se povahy sloves. Stejně jako např. *trapassato* i *futuro anteriore* dává přednost tzv. telickým slovesům, tedy slovesům, která ve svém základním významu označují děj směřující k nějakému cíli, k jehož dosažení je třeba, aby děj proběhl ve své úplnosti. Popř. upřednostňuje ta slovesa, jejichž pojetí předjímá určité uzavření procesu, který označují. Můžeme spatřit samozřejmě četné výjimky především u sloves, která nezahrnují sama o sobě okamžik dovršení, finální stadium nějakého procesu. Jedná se především o slovesa durativní a telická, tedy slovesa vyjadřující děj, pro jehož průběh dosažení určitého bodu není relevantní; a telický děj proběhne, ať je jeho kvantita jakákoliv či ať je nazírán v kterémkoliv bodě svého průběhu. Všeobecně se jako nepatřičné jeví také užití předbudoucího času u sloves vyjadřujících stav (i *verbi stativi*, 94), trvání (průběh) nějakého děje (i *verbi continuativi*, 95) či okamžitý děj (i *verbi puntuali*, 96).

- 94) **Domani alle 7 sarai stato male.*

**Fra tre giorni avremo avuto delle difficoltà.*

- 95) *??Stasera avremo lavorato, e allora potremo concederci una pausa.*

?? Quando avrà pianto, ne riparleremo.

96) ?? *Quando si sarà sorpreso, gli diremo tutto.*

Věty obsahující slovesa kontinuativní mohou být považovány za přípustné, provedeme-li s těmito slovesy do jisté míry proces telizace, např. užitím příslovce *abbastanza* nebo opisnou frází s fázovým slovesem.

97) *Quando avrà pianto abbastanza, ne riparleremo.*

98) *Stasera avremo finito di lavorare, e allora potremo concederci una pausa.*

Slovesa *essere* a *avere* mohou být užita ve formě složeného budoucího času pouze v případě, že nemají statický význam.¹² V příkladech (99) a (100) však tato slovesa fungují jako slovesa transformativní (*saranno stati* – přijdou, *avrà avuto occasione* – naskytne se ti příležitost).

99) *Prima di domani Carlo a Clara saranno stati qui, e allora tutto si chiarirà.*

100) *Penso proprio che entro domani avrai avuto occasione di incontrarlo.*

Nedokonavou povahu má pak složený budoucí čas zřídka. (Si ha senso imperfettivo col futuro composto solo nei rari usi “inclusivi” (101), e in quelli di senso abituale (102).)¹³

101) *All'ora di cena avrò già lavorato per circa otto ore, e conto di proseguire per altre due*

102) *Ogni volta avrai constatato qualcosa di strano, ce lo dirai immediatamente.*

¹² Srov. RENZI, op.cit., s. 122.

¹³ RENZI, op.cit., s. 123.

3. SLOVESNÝ VID ITALSKÝCH, RESP. ČESKÝCH SLOVES

Jak už bylo zmíněno v úvodu kapitoly 1.3., italský a český slovesný systém se zásadně liší v kategorii vidu. V následující kapitole se pokouším o celkové shrnutí a porovnání obou jazyků, především s důrazem na odlišnosti.

Italský slovesný systém obsahuje pouze jednu formu pro explicitní vyjádření dějů budoucích (ponecháme-li stranou složené futurum, které je časem relativním). Z toho vyplývá, že tvary futura nevytvářejí vidovou opozici.¹⁴

Hamplová dále říká, že v češtině je možné děje budoucí pojímat dokonavě i nedokonavě vzhledem k tomu, že všechna slovesa, tedy dokonavá i nedokonavá, mohou vyjadřovat budoucnost. Mezi českým futurem dokonavým a nedokonavým je jemný významový rozdíl. Nedokonavé futurum je příznakové co do vyjádření budoucnosti. Budoucí děje nedokonavé (analytické, tj. vyjádřené složenou formou z tvaru futura slovesa *být* a infinitivu významového slovesa) nemohou totiž zahrnovat okamžik komunikačního aktu, explicitně lokalizují děj do budoucnosti, zatímco budoucí děje dokonavé (vyjádřené synteticky, tj. tvarem dokonavého futura s koncovkami přítomných forem) mohou zahrnovat i okamžik promluvy.¹⁵

(Pozn. Z hlediska forem času tvoří zvláštní skupinu slovesa pohybu a některá jiná, která pohyb implikují. Lze u nich rozeznat rozdíl mezi určeností a neurčeností co do cíle pohybu: *běžet – běhat, nést – nosit, jít – chodit, táhnout – tahat*, aj. Oba tyto významy se vyjadřují v rámci nedokonavého vidu. Tato slovesa tvoří futurum předponou *po-*: *poběžím, ponesu, poženu, povezu, potáhnu, půjdu* (ze staročeského *pójdu*). Analogicky se tvoří futurum u dalších sloves pohybu (*polezu, poplavu*) i u sloves se sémem pohybu (*porostu, pokvetu*). Nejedná se však o dokonavé futurum, od těchto forem nelze utvořit infinitiv ani préteritum. Jsou však možné i formy složené: *Budu běžet úplně pomalu; Tyto sazenice budou růst dobře; Letos budou kvést stromy pozdě* apod.)¹⁶

¹⁴ HAMPLOVÁ, Sylva. *K problematice vidovosti v italštině*. Praha: Karolinum, 1994, s. 79.

¹⁵ GREPL, op.cit., s. 318.

¹⁶ GREPL, op. cit., s. 319.

Jednomu italskému tvaru futura odpovídají tedy v češtině tvary dva (s výjimkou sloves jednovidových): *scriverò = budu psát, napíši*. Určení vidů u dějů budoucích v italském jazyce závisí na řadě faktorů syntaktických, lexikálních, i na subjektivním pohledu mluvčího na průběh děje.

Pokud jde o vidovou hodnotu futura v italštině, Hamplová se domnívá, že ji nelze jednoznačně kvalifikovat jako nedokonavou nebo dokonavou, ale že je třeba opět vyjít ze syntaktických struktur a lexikálního kontextu tak, jak při popisování vidu u jiných forem. Je-li futurum slučitelné např. s časovou spojkou *mentre* (viz 1.3.; př. 64), vztahující se k průběhu děje a užívané v souvětích, jimiž se vyjadřují souběžné děje, je zřejmé, že jeho význam musí být nedokonavý.

103) *Mentre farò il bucato, tu preparerai la cena. (Zatímco budu prát, budeš vařit / uvaříš večeři.)*

Obdobná vidová situace pak nastává např. i v minulosti.

104) *Mentre facevo il bucato, hai preparato / preparavi la cena.*

Vid slovesa věty hlavní není jednoznačně určen (tak jako tomu bylo v minulosti vzhledem k existenci morfologicky odlišných tvarů), může být chápán jako paralelně probíhající s dějem věty vedlejší, a tedy nedokonavý, ale bylo by snad možno jej interpretovat i dokonavě (*uvaříš*).¹⁷

Naproti tomu ve spojení:

105) *Farò il bucato in un'ora. (Vyperu za hodinu)*

explicitní poukázání na časovou mez (*in un'ora*) signalizuje, že děj je pojmán dokonavě.

Analogicky pak v minulosti:

106) *Ho fatto il bucato in un'ora. (Vyprala jsem za hodinu)*

Jestliže složené futurum označuje předčasnost vůči ději budoucímu, má význam rezultativní, a tím i dokonavý.

¹⁷ HAMPLOVÁ, op. cit., s. 80.

107) *Quando avrò finito di studiare il discorso sarà un po' diverso. (Až dostuduji /dokončím studium...)*

108) *[...] quando inizia il bollore versarla in una teiera dove si saranno messe le bustine di tè. ([...] kam byly vloženy sáčky s čajem)*

Má-li složené futurum modální význam a označuje nejistotu nebo nepravděpodobnost děje minulého, není z hlediska vidového specifikováno.

109) *Mi riferisco naturalmente ai cibi precotti dei quali molti avranno già sentito parlare. ([...] o nichž asi mnozí už slyšeli)*

110) *Avrà incontrato Luigi e glielo avrà già detto. (Zřejmě potkal Luigiho a již mu to řekl.)*

4. ČASOVÁ SOUSLEDNOST

Zásadně se čeština a italština liší v tom, jak pracují s časy relativními, tedy těmi, které vyjadřují časové roviny ve vztahu k času věty hlavní. Právě proto, že jde o časy relativní, je v případech souslednosti vhodnější užívat termíny *anteriorità*, *contemporaneità*, *posteriorità* - předčasnost, současnost, následnost, ačkoli také italská lingvistika někdy pracuje s výrazy *passato in passato*, *presente in passato*, *futuro in passato*. Je-li v hlavní větě přítomný čas, situace v obou jazycích je analogická. K odlišnostem dochází při hlavní větě v čase minulém.

Z důvodu odlišnosti v přístupu, resp. pohledu na časovou souslednost, jak jsem zmínila v úvodu, čerpám v následujících podkapitolách nejen z Renziho, ale přidávám i shrnutí, které podává v *Mluvnici italštiny* prof. Hamplová.

4.1. ČASOVÁ SOUSLEDNOST (HAMPLOVÁ)

Na rozdíl od češtiny závisí v italštině užití časů ve vedlejší větě na čase věty hlavní. Zásadně se oba jazyky liší v tom, že v češtině se tzv. čas relativní (současnost, předčasnost, následnost) vyjadřují v přítomnosti i minulosti stejnými slovesnými časy, kdežto italština má pro tyto relace v přítomnosti jiné slovesné časy než v minulosti.¹⁸

4.1.1. VĚTA HLAVNÍ V PŘÍTOMNÉM ČASE

Je-li sloveso věty hlavní v čase přítomném nebo budoucím, popřípadě v rozkazovacím způsobu, užije se ve větě vedlejších stejného času jako v češtině. Tedy budoucího (il futuro semplice) při následnosti děje věty vedlejší vzhledem k ději věty hlavní.

111) *Dice che Luigi lavorerà troppo.*

Běžně je v mluvené řeči budoucí čas věty vedlejší nahrazen přítomným časem. Zejména v případě, že je následnost zřejmá z kontextu, popř. je určena příslovcem času. (È

¹⁸ HAMPLOVÁ, Sylva. *Mluvnice italštiny*. Praha: LEDA, 2004, s. 211

piuttosto comune nella lingua parlata il presente invece del futuro, in frasi in cui l'idea della posteriorità è ricavabile dal contesto oppure è affidata a un avverbio temporale.)¹⁹

112) *So che arriva domani col treno delle dieci.*

Je-li ve větě hlavní sloveso v passatu prossimu a děje vedlejší teprve mají proběhnout, vyjadřují se budoucím časem jednoduchým.

113) *Ha detto che domani Luigi lavorerà troppo.*

4.1.2. VĚTA HLAVNÍ V MINULÉM ČASE

Je-li sloveso věty hlavní v některém z minulých časů nebo kondicionálu, užije se ve vedlejší větě při následnosti děje věty vedlejší vzhledem k ději věty hlavní kondicionálu složeného (v češtině se užívá času budoucího, stejně jako kdyby byl ve větě hlavní čas přítomný).

4.1.2.1. SLOŽENÝ KONDICIONÁL

Složeného (minulého) kondicionálu se užívá při následnosti děje věty vedlejší vzhledem k ději věty hlavní. Podmínkou je, že slovesa věty hlavní je v některém z minulých časů nebo má podobu kondicionálu.

114) *Disse (Ha detto, Diceva, Direbbe, Avrebbe detto) che Piero avrebbe studiato troppo.*

115) *Le ha promesso che sarebbe tornato.*

Užití kondicionálu se však neomezuje jen na věty vedlejší (jako je tomu např. u imperfekta), ale může figurovat i v jednoduchých větách, mezi kterými je vztah následnosti.

116) *Il giovane fu costretto a lasciare il paese. Sarebbe tornato solo dopo vent'anni.*

117) *Fido si allontanò. Non lo avevo visto mai più. / * Non lo rivedevo mai più. (RENZI, 1991, s.127)*

¹⁹ SERIANNI, op.cit., s. 472.

Některé starší gramatiky uvádějí, že vedle kondicionálu složeného lze použít kondicionál jednoduchý v případě, že následný děj skutečně nastal. Jde o starší formu, která dnes už vyšla z užívání. Pokud se i dnes pro vyjádření následnosti v minulosti s jednoduchým kondicionálem setkáme, není už tato opozice uživateli pocíťována.“

118) *Disse che partirebbe.*

119) *Disse che resterebbe a casa.*

Renzi dodává, že se jednalo o formu užívanou ve staré italštině, později pak viditelnou v 18. a zčásti ještě v narativních textech 19. století.

120) *Renzo, vedendo che non ne cavrebbe altro, seguì la sua strada, più contristato* (A. Manzoni, *I promessi sposi*, cap. XXXIII. In RENZI, 1991, s. 128)

121) *Un disgusto gagliardo come una nausea e un odio quasi selvaggio gli si levarono dalle radici dell'essere, s'egli pensava che anche per quella notte giacerebbe con la donna sul medesimo guanciaie e ascolterebbe nell'insonnio il respiro della dormiente e sentirebbe l'odore e il contatto della carne accaldata...*
(ibid.)

122) *Disse che sarebbe tornato domani.*

Kondicionál složený bývá někdy nahrazován, zvláště v mluvené italštině, imperfektem.²⁰

123) *Disse che partiva.*

Dalšími možnostmi pro vyjádření následnosti v minulosti je pak přítomný čas.

124) *Sapevo che tuo figlio si laurea presto.*

²⁰ HAMPLOVÁ, op. cit., s. 212

4.1.3. SOUSLEDNOST ČASŮ V SOUVĚTÍ S VEDLEJŠÍVĚTOU V KONJUNKTIVU

Je-li sloveso věty hlavní v přítomném nebo budoucím čase, klade se ve vedlejší větě při následnosti děje věty vedlejší konjunktiv přítomný.

125) *Ho paura che Luigi lavori poco.*

Je-li sloveso věty hlavní v některém z minulých časů nebo kondicionálu, klade se ve vedlejší větě při následnosti děje kondicionál složený (případně konjunktiv imperfekta).

126) *Avevo paura che Luigi avrebbe lavorato (lavorasse) poco.*

4.2. VZTAH NÁSLEDNOSTI (RENZI)

Událost následná časovému určení v minulosti může být situována do okamžiku před samotným momentem výpovědi, ale i po něm.

Příslušnost vyjádřeného času (reálného) ve větě vedlejší do určité časové oblasti, která se liší (ve svém budoucím významu) od času hlavního minulého, je významným prvkem při volbě gramatického času věty vedlejší.

4.2.1. NÁSLEDNOST VE VZTAHU K OKAMŽIKU VÝPOVĚDI

Jsou-li dvě události explicitně umístěny do dvou odlišných časových úseků, což znamená jeden před okamžik promluvy a druhý po něm, nenásleduje se v žádném typu vedlejších vět časová souslednost. Užité čas je pak ten, který odkazuje k budoucnosti, tedy jednoduchý budoucí čas nebo také přítomný čas ve významu budoucnosti.

127) *Carlo mi ha promesso che verrà / viene domani.*

128) *Gli avevo chiesto dove ci incontreremo con Carlo.*

129) *Ho già finito tutti i lavori perché domani andrò / vado in vacanza.*

Není ovšem přípustné užívat těchto dvou slovesných časů ve větách podmětných a předmětných, ve kterých je na základě slovesa věty hlavní vyžadován konjunktiv, a ve větách přípustkových. (Il futuro deittico non è invece ammesso nelle frasi subordinate al congiuntivo, cioè nelle complete rette da verbi che richiedono il congiuntivo e nelle concessive.²¹)

130) **Pensavo che arriverà domani.*

131) **Ho sperato che tornerà presto.*

132) **Sebbene Gianni partirà tra un'ora, Maria se ne è già andata.*

Renzi dále podotýká, že u podmětných a předmětných vět je jednoduchý budoucí čas přípustný, jestliže je ve větě hlavní přítomný čas. U vět přípustkových ale nikoli.

133) *Penso che arriverà domani.*

134) *Spero che tornerà presto.*

135) **Sebbene Giorgio partirà tra un'ora, non me ne rendo ancora conto.*

K vyjádření následnosti v přípustkových větách se užívá, jak uvádí Renzi, výhradně přítomného konjunktivu, nezávisle na tom, zda je věta hlavní v minulém či přítomném čase.

136) *Sebbene Gianni parta tra un'ora, Maria se ne è già andata.*

137) *Sebbene Gianni parta tra un'ora, non me ne rendo ancora conto.*

V předmětných a podmětných větách je vyžadovaným gramatickým časem ten, který by náležel k zařazení události do stejného časového úseku věty hlavní, tedy neutralizuje se rozdíl mezi následností a předčasností okamžiku výpovědi a jediným důležitým faktem se stává následnost vzhledem k času věty hlavní. Užívanými časy jsou pak složený kondicionál a konjunktiv imperfekta.

138) *Pensavo che saresti arrivato / arrivassi domani.*

²¹ RENZI, op.cit., s. 623.

139) *Ho sperato che sarebbe partito / partisse presto.*

4.2.2. NÁSLEDNOST VZHLEDEM K ČASU VE VĚTĚ HLAVNÍ

Chceme-li dát do vztahu následnosti (výhradně k větě hlavní) událost vyjádřenou ve větě vedlejší, aniž bychom nějakým způsobem naráželi na její umístění vzhledem k okamžiku promluvy, musíme jednoznačně užít v závislé větě složeného kondicionálu (140) nebo imperfekta (podle řídicího slovesa se může jednat o indikativ či konjunktiv imperfekta) (141).

140) *Gianni ha promesso che sarebbe venuto a prendermi.*

Gli disse che non sarebbe più tornato.

Non sapevo se sarebbe arrivato in tempo.

141) *Carlo ha promesso che veniva a prendermi.*

Speravo che tu arrivassi presto.

Non sapevo se arrivava in tempo, perciò non l'ho aspettato.

Užití imperfekta ve větě vedlejší ve významu následnosti, jak vidíme v předcházejícím příkladě, je ve skutečnosti dávano do souvislosti s vyjádřením současnosti v minulosti („simultaneità nel passato“²²), tedy s významem typickým pro tento gramatický čas. Stejně tak jako přítomný čas může v určitých případech nahrazovat jednoduchý čas budoucí, může být imperfektum, interpretovatelné jako přítomnost v minulosti (presente-nel-passato²³), užíváno také pro označení událostí umístěných do budoucnosti vzhledem k jinému gramatickému času minulému (viz. 141 *Non sapevo[...]*).

Jak už bylo řečeno výše, zatímco ve větách podmětných a předmětných vyžadujících povinně konjunktiv se užívá kondicionálu složeného nebo konjunktivu imperfekta,

²² RENZI, op. cit., s. 625.

²³ RENZI, ibid.

přípustkové věty užití složeného kondicionálu vylučují, jestliže má být vyjádřena následnost vzhledem k času věty hlavní. Užívá se výhradně konjunktivu imperfekta.

142) *Pensavo che sarebbe arrivato / arrivasse domani.*

143) **Sebbene Gianni sarebbe arrivato solo dopo pochi minuti, Maria non volle aspettarlo.*

144) *Sebbene Gianni arrivasse solo dopo pochi minuti, Maria non volle aspettarlo.*

Největší míru možností v užívání slovesných časů připouštějí věty přívlastkové, které jsou nejméně ze všech vedlejších vět limitovány povinným respektováním časové souslednosti. Kromě složeného kondicionálu (*Allora Abbiamo telefonato ai nostri amici, che poi ci avrebbero raggiunto in Montana.* (RENZI, 1991, s. 624) umožňuje užití i některého času minulého.

145) *Dov'è che avevi già visto quel ragazzo che poi ti ha aggredito / avrebbe aggredito?(ibid.)*

V tomto případě je referenčním okamžikem pouze moment výpovědi a vztah časové následnosti ve vztahu k němu je dán výhradně kontextem. Kromě minulých časů se může v přívlastkové větě nacházet i retrospektivní futurum (*il futuro retrospettivo*) (viz 1.1.; př. 10, 11, 12), které se tradičně nachází v nezávislých větách, v nichž je referenční čas místo toho, aby se překrýval s okamžikem výpovědi, přesunut nazpět a překrývá se tak s časem předcházejícím utvořeným kontextem. V následujícím příkladu jsou ukázány všechny tři možnosti.

146) *Fu invitato a trattare la resa proprio l'uomo che poi li avrebbe traditi / tradi / tradirà.*

Jak už bylo řečeno, v případě podmětných a předmětných vět vyžadujících konjunktiv, tak i u těch, po nichž by následoval oznamovací způsob, lze užít složeného kondicionálu nebo konjunktivu imperfekta, které odkazují k události, která je jednoznačně umístěna za okamžik promluvy. V tomto případě zároveň kondicionál nebo imperfektum nesou i jistou modalitu

([...]quella della controfattualità²⁴). Je-li tato modalita dominantní, nemůže být čas věty vedlejší jednoduchý budoucí čas, který je s ní neslučitelný, i když je událost umístěna až za moment promluvy.

147) *Prima mi ha promesso che sarebbe venuta / veniva / *verrà a prendermi domani, poi però si è ricordata che aveva un impegno.* (RENZI, 1991, S. 626)

148) *Ma come! Carlo è già qui da una settimana. Ma se mi avevano detto che sarebbe arrivato / arrivava / *arriverà tra tre giorni!* (ibid.)

Jestliže mezi jednotlivými částmi věty není tento rozpor, může se užit jednoduchý budoucí čas, zatímco kondicionál složený a imperfektum jsou vyloučeny.

149) *Ma come! Perché non vuoi aspettare Carlo? Mi hanno assicurato che arriverà / *sarebbe arrivato / *arrivava fra tre giorni.* (ibid.)

Tato komplementarita mezi deiktickým futurem, složeným kondicionálem a imperfektem vysvětluje také nemožnost užit jednoduchý budoucí čas v případě, že sloveso věty hlavní je v minulém čase a vyžaduje konjunktiv ve větě vedlejší, na rozdíl od situace, kdy je hlavní věta v přítomnosti a budoucí čas užit lze.

150) **Pensavo che arriverà domani.*

**Ho temuto che mi restituirà i soldi tra un anno.*

151) *Penso che arriverà domani.*

Temo che mi restituirà i soldi tra un anno.

Negramatičnost příkladu (150) je dána právě již zmíněnou modalitou (controfattualità) celé události. Ta je rozpoznatelná v důsledku použití slovesa v minulém čase. Jsou to především statická slovesa, která dávají vzniknout tomuto důsledku, tedy ta označující stavy, které se nezmění, dokud nezasáhnou děje následující, aby je změnily. Od okamžiku, kdy jsou tvrzení týkající se přítomnosti považována za významnější než ta, která referují o jiných časech, užití minulosti v nezávislé větě s jedním z těchto sloves vede posluchače k závěru, že situace uvozená slovesy *pensare* či *temere*, není již zcela aktuální. Umístění trvajících události

²⁴ RENZI, op. cit., s. 626.

do minulosti potvrzuje, že tento děj není už v přítomnosti považován za platný ([...]se lo fosse, infanti, la maggior rilevanza del presente richiederebbe appunto l'uso del presente²⁵).

4.2.3 NÁSLEDNOST V MINULOSTI

Pro vyjádření budoucnosti v minulosti se může užít několika slovesných forem. Složeného kondicionálu (*Credevo che saresti venuto l'indomani.*), imperfekta (*Mi ha giurato che partiva il giorno dopo.*) či opisné formy slovesa *dovere* + infinitiv (*Le cose che dovevano verificarsi di lì a poco ci lasciarono col fiato sospeso.*)

Z hlediska časového určení je následnost v minulosti charakterizována třemi základními vlastnostmi:

- a) vyžaduje časové ukotvení v určitém bodě v minulosti od okamžiku, ze kterého je určována perspektiva vyjádřené události. V následujícím příkladě je toto časové umístění dáno okamžikem, ve kterém Giovanni vyjádřil svůj záměr přijít.

152) *Giovanni ha detto che sarebbe venuto / veniva.*

- b) následnost v minulosti v sobě automaticky nezahrnuje realizaci (popř. nerealizaci) popisované události. Kontext je tím, co naznačuje, zda došlo k uskutečnění (147) či nikoli (148).

153) *Avrebbe poi, con un colpo di fortuna, ottenuto il lavoro cui aveva sempre aspirato.* (RENZI, 1991, s. 128)

154) *Piero mi aveva promesso che mi avrebbe portato / portava al cinema (ma non ce n'è stato il tempo).* (ibid.)

- c) umístění události, o níž se mluví, je neurčité. Tento čas se omezuje na označení události, která je následná k nějakému časovému označení. Okamžiku výpovědi může pak předcházet, být ve vztahu k němu následná, popř. se s ním překrývat.

155) *Mi hanno avvertito che sarebbe venuto / veniva in città.*

²⁵ RENZI, op.cit., s. 626.

V této větě můžeme slovesné tvary *sarebbe venuto / veniva* interpretovat třemi následujícími způsoby.

Mi hanno avvertito (= před okamžikem promluvy)

che sarebbe venuto / veniva (= před okamžikem promluvy / nyní / po okamžiku promluvy)²⁶

²⁶ Srov. RENZI, op.cit., s. 129.

5. ALTERNATIVNÍ MOŽNOSTI PRO VYJÁDŘENÍ BUDOUCÍHO ČASU

Podobně jako je tomu v češtině, ani italština se při vyjádření budoucího času neomezuje jen na jednoduchý budoucí čas, ale v některých případech jej nahrazuje jinými slovesnými formami a prostředky. Oba jazyky jako možnou formu pro vyjádření budoucího času užívají čas přítomného. Zatímco ale v češtině je tato možnost striktně podřízena kategorii vidu, v italštině se jedná spíše o proces zjednodušení a ekonomizace, které jsou vlastní především mluvenému projevu. Dalšími možnostmi jsou pak opisné formy a imperfektum.

5.1. PŘÍTOMNÝ ČAS

V současném jazyce, zvláště mluveném, je tendence nahrazovat budoucí čas prezentem, především jedná-li se o děje bezprostředně následující, jejichž realizace může být pokládána za jistou, je-li konání děje zpřesněno výrazem odkazujícím na budoucnost (domani,dopo), popř. chce-li mluvčí zdůraznit své pevné rozhodnutí učinit něco ([...]o anche per sottolineare la ferma decisione di fare qualcosa.)²⁷.

156) *Domani Mario parte per l'Italia.*

157) *Lo facciamo dopo.*

158) *Un giorno o l'altro io riferisco tutto al preside.* (HAMPLOVÁ, 1994,s. 198)

Užití přítomného času však obecně zcela nepřipouští určení tvořená daty nebo jinými výrazy, které označují okamžiky velmi vzdálené.

159) *?? Nel 2150 gli uomini vanno sulla luna a passare il week-end.*

160) *?? Gli italiani non sono più così rumorosi, un lontano giorno.* (RENZI, 1991, s. 69)

²⁷ PROTO, op.cit., s. 295.

V případě, že zamýšlíme označit událost, jejíž realizace je naprosto jistá, můžeme přítomný čas na místo budoucího užít.

161) *Nel 1998 ricorre il cinquantenario dell'approvazione della Dichiarazione dei Diritti dell'Uomo. (ibid.)*

162) *Il prossimo luglio, fra esattamente nove mesi, arriva David.*

Za těchto okolností nebývá „předpovídaná“ událost příliš časově vzdálená. Zároveň je potřeba, aby trvání tohoto děje bylo obsaženo v časovém označení, popř. se překrývaly.

Přítomný čas na místě budoucího s sebou navíc nese ve všech možnostech užití i vyjádření jisté subjektivity, která odpovídá vyššímu stupni „zapojení“ adresáta, než je tomu v případě vyjádření budoucím časem.

163) *A: Come si sta laggiù?*

B: Bene.

A: Allora ci vado / andrò.

Obdobně za okolností označujících událost v bezprostřední blízkosti, které se chceme vyvarovat, je náležitější přítomný čas než čas budoucí.

164) *Attento! Vai / ?Andrai a sbattere.*

165) *Ancora un passo e sei/ ? sarai morto!*

Často je možné vidět přítomný čas v textech vyslovujících nějaký plán (program), který má být následován.

166) *Prima vai a Bologna, e ti fermi ad aspettare Marco; poi proseguite per Vienna, e visitate la città.*

Přítomný čas je zřídka kdy schopen užití v trpném rodě. Trpný rod ve své podstatě ztrácí svoji procesuální vlastnost, aby dosáhl významu statického.

167) *Domani questi alberi saranno / sono tagliati.*

V předešlé větě je pouze jednoduchý budoucí čas schopen ponechat slovesu význam plně procesuální, zatímco přítomný čas zachycuje spíše výsledek události, která proběhla předtím.

Časové určení může být v případě užití přítomného času jen naznačeno řadou pragmatických či situačních okolností, spíše než explicitně vyjádřenými ukazateli, což dokládají následující příklady a typy přítomného času:

- a) bezprostřední přítomnost (*il presente imminente*), která bývá nejčastěji podněcována slovesy vyjadřujícími události bez bližšího časového určení, zároveň se změnou stavu (*i verbi trasformativi*).

168) *(Adesso) esco.*

169) *Arrivo, abbi pazienza!*

Slovesa durativní mohou být v tomto kontextu užitá pouze za podmínky, že vyjadřují svým významem počátek nějaké činnosti.

- b) tzv. „hypotetická přítomnost“, která také v některých případech vykazuje význam budoucí

170) *Se Giovanni viene, ci divertiamo.*

171) *Se ti fermi qui a cena, possiamo discutere con calma delle nostre cose.*
(RENZI, 1991, s. 71)

I v těchto případech je účast adresáta na celé výpovědi velmi silná, což je patrné i ze srovnání s budoucím časem.

172) *Se non tu smetti di giocare con quel bastone, te lo rompo / romperò.*

V této větě užití budoucí času ubírá celému výroku na síle, bezprostřednosti i jistotě, že výhrůžka bude provedena.

Takové nahrazení budoucího času přítomným je považováno za výsledek procesu ekonomizace a zjednodušení jazyka (Questa sostituzione è stata considerata il risultato di un processo di semplificazione.)²⁸.

V případě, že je užit budoucí čas v kombinaci s časovým určením, můžeme to chápat jako záměr mluvčího o zdůraznění.²⁹

173) *Verrò domani.*

174) *Vengo domani.*

Bazzanella dále uvádí zajímavé srovnání dvou vět téhož mluvčího, který v krátkém intervalu užije v jedné čas přítomný (jako tradiční nahrazení budoucího času), ve druhé pak jednoduchý budoucí čas („vyprovokovaný“ budoucím časem předcházejícím).

175) *Poi torniamo a casa.*

176) *Ecco sentiamo Dino da V. al quale forse potrà rispondere Renato De F., poi torneremo a Maria rosa G.*

Na základě tohoto příkladu pak navrhuje „preferenční pravidlo“ (una regola preferenziale):

Se c'è un Futuro nel testo, ed il tempo dell'evento descritto / a cui si riferisce non cambia, il seguente Tempo verbale sarà tendenzialmente un Futuro.³⁰

5.2. OPISNÉ FORMY

Modální slovesa ve spojeních s infinitivem plnovýznamového slovesa mohou zcela nahradit vlastní futurum, a to nejen v přítomnosti, ale i v minulosti, kdy vyjadřují již zmíněnou „budoucnost v minulosti“.

²⁸ BAZZANELLA, op. cit., s. 108.

²⁹ Srov. BAZZANELLA, op.cit., s. 110.

³⁰ BAZZANELLA, op.cit, s. 116.

177) “ *Che non ci pensate a maritar la vostra Mena? [...] Oramai deve compiere diciotto anni a Pasqua* “ (Verga, I Malavoglia, 70; = compirà. In SERIANNI, 1989, s. 335).

178) “[*a Napoli, Virgilio*] *strinse con Vario Rufo e con Plozio Tucca un’amicizia che doveva farsi sempre più fida e tenace*” (Marchesi, Letter. Latina, I 389; = un’amicizia che si sarebbe fatta In SERIANNI, 1989, s. 335).

Podobě jako sloveso *dovere* funguje v určitých typech spojení slovesa *andare* + přičestí, ve významu označení něčeho, co má být uděláno. Tedy vyjadřující nutnost nebo povinnost podobně jako *dovere* + infinitiv. Užívá se pouze v jednoduchých časech a bez uvedení konatele děje.³¹

179) *La pubblicità delle sigarette va proibita in tutto il mondo.*

180) *Questo problema va accuratamente studiato.*

Stejným způsobem pak odkazují k dějům budoucím, resp. následným, slovesa typu *andare, venire, stare*, popř. vazby typu *stare* + gerundium, *stare per* + infinitiv atd.

181) [...] *la canzone che vado a farvi ascoltare è [...]*(BAZZANELLA, 1994, s. 109)

Si sta espanendo l’uso del progressivo, tanto che al telefono un parlante usa *sto andando* riferendosi ad un evento che avrà luogo tra quindici giorni; quindi, dopo una pausa si corregge, ed usa il presente (*vado*).³²

182) *Io sto andando...vado nel ponte del 25 aprile in Toscana!* (ibid.)

Spolu s časovým určením nesou opisné formy velmi často i význam modální. Tedy vyjadřují určitý postoj mluvčího (záměr, vůli, možnost, nutnost, pravděpodobnost...), který vyplývá především z volby modálního slovesa.

183) *Sai già quale specializzazione vuoi prendere più avanti o no!*

184) *Poi la festa me la devo organizzare io!*

185) *Io passerei la parola a Paolo R. che si trova in via S. Gregorio Armeno che potrà parlare appunto con i maestri restauratori.* (ibid.)

³¹ HAMPLOVÁ, op. cit., s. 218.

³² BAZZANELLA, op. cit., s. 109.

5.3. IMPERFEKTUM

Prostřednictvím některých typů imperfekta (*l'imperfetto di pianificazione*, *l'imperfetto epistemico-doxastico*) je možné hovořit o událostech zamýšlených v budoucnosti, ačkoli tato slovesná forma bývá v kontrastu k užitému příslovci času.

186) *Che cosa c'era domani al cinema?*(BAZZANELLA, 1994, s. 102)

187) *A. Non puoi farlo domani!*
B. Domani andavo in biblioteca!

I v češtině užíváme ekvivalentní pro vyjádření budoucích dějů právě v případech, kdy hovoříme o našich plánech, záměrech, úmyslech. Z kontextu je patrné, že o dané věci už byla řeč nebo se o ní mluvčí už nějakým způsobem zmiňoval.

188) *Kam jsi to chtěl zítra jít?*

189) *Chtěl jsem jít do kina.*

Imperfektum signalizuje určitý druh relativizace celé výpovědi a nemělo by být tedy nahrazováno futurem či prezentem, které v sobě nenesou možnost zvrátit vyřčené rozhodnutí.

190) *?Domani vado in biblioteca!*

191) *?Domani andrò in biblioteca!*

Jako alternativní formu lze užít kondicionál, který v sobě má určitou možnost zvrátit plán, ale současně oslabuje vůli, rozhodnost, která je formou imperfekta prezentována jako jev nesporný. Další alternativou je pak vložení modálního slovesa.

192) *Domani andrei in biblioteca!* (srov. české *Zítra bych šel do knihovny.*)

193) *Domani volevo andare in biblioteca!* (srov. české *Zítra jsem chtěl jít do knihovny.*)

V následujícím příkladě pak vidíme užití výše zmíněných vazeb slovesa *stare* v imperfektu (*stavo per uscire*), čímž dochází ke zdůraznění změny situace, o které se mluví. U mluvčího A nalezneme imperfektum ve významu plánování (*andavi*), na které mluvčí B

zcela přirozeně reaguje v čase přítomném (*vado*), byť stále mluví o ději, který bude následovat po ukončení celého rozhovoru, tedy o ději budoucím ve vztahu k okamžiku promluvy.

194) *A. Bene, che stai facendo Annamaria?*

B. Eh...Stavo per uscire!

A. E dove andavi!

B. Vado a fare delle spese! (BAZZANELLA, 1994, s. 109)

V mluveném projevu imperfektum někdy nahrazuje kondicionál složený coby tradiční prostředek pro vyjádření následnosti v minulosti.

195) *Disse che partiva.*

ZÁVĚR

V rámci náplně své bakalářské práce jsem se snažila souhrnně zachytit italský budoucí, resp. předbudoucí čas, ve všech jeho funkcích. Na základě prostudování několika italských gramatik jsem shromáždila a utřídila normy týkající se jednoduchého a složeného budoucího času. V obou případech jsem se snažila popsat nejenom jejich nejčastější časové užití (*uso temporale*), ale zároveň i veškeré podoby modální (*usi temporalis-modali*, *usi modali*). Kromě těchto dvou slovesných forem jsem se zabírala i alternativními formami pro vyjádření budoucího času v italštině. Během shromažďování materiálů bylo zajímavé pozorovat nejen drobné odlišnosti v terminologii italských lingvistů, ale zároveň i rozmanitost v přístupu v oblasti výkladu časové souslednosti lingvistou-Italem a lingvistou-Čechem.

V průběhu celé práce jsem se pokoušela jednotlivé výskyty a jevy konfrontovat s češtinou, na základě čehož jsem došla k závěru, že oba jazyky jsou si v oblasti futura velmi podobné, ačkoli je k určitému výsledku může přivést zcela jiná cesta. Z tohoto důvodu se výrazněji věnuji slovesné kategorii vidu, která sice v italštině gramatikalizovano kategorií není, ale v češtině dokonavost, resp. nedokonavost hraje v rámci vyjádření budoucího času zásadní roli. S podobnou odlišností v přístupu se shledáváme v rámci následnosti dějů, resp. časové souslednosti všeobecně. Tam, kde čeština neřeší rozdíl mezi minulostí a přítomností, italština pečlivě rozlišuje tyto dvě časové roviny a na základě toho pak volí z možných slovesných forem.

Veškeré nabyté poznatky jsem v práci dokládala příklady, na jejichž základě jsem prokazovala platnost gramatických norem, zároveň jsem ale odhalovala určité odchylky a modifikace dané současným územ v italštině a také jsem objevovala, v kolika případech čeština nakládá s budoucím časem téměř totožně s italštinou, aniž jsem si to jako rodilý mluvčí do této doby uvědomovala.

Na základě propojení teoretických znalostí, které byly doloženy konkrétními případy z praxe, jsem tedy zachytila využití italských budoucích časů. Stejně jako je tomu v češtině, tyto časy nefigurují pouze v rámci časových odkazů, ale jsou schopny vyjádřit řadu modálních významů (pochybnost, nejistotu, domněnku), popř. zastoupit jiný slovesný způsob (*imperativ*).

Cílem mé práce bylo především shromáždit a utřídit poznatky týkající se italského futura. Tuto teoretickou část pak doložit praktickými příklady, tedy ukázat, že se jedná o pravidla platná a funkční. Na mnoha místech práce je však patrný vliv současného úzu, který určitým způsobem do těchto předpisů zasahuje. Neodvážuji se vytvořit na základě předešlých stran nějakou obecně platnou pravdu o koexistenci jazykových norem a úzu, ale jednoznačně se dá říci, že italština (stejně jako čeština) je jazykem živým, stále se vyvíjejícím a v souladu s dnešní dobou, která vyžaduje rychlost, směřuje i v rámci budoucího času především ke zjednodušení a ekonomizaci.

RESUMÉ

Ve své bakalářské práci Futurum v současné italštině se pokouším podat souhrnný přehled italského budoucího, resp. předbudoucího času, a všech jeho funkcí. Soustředím se nejen na tradiční užití ve významu budoucího času, ale, především s odkazem na Renziho *Grande grammatica italiana di consultazione II*, i na výskyty ryze modální, popř. s částečnou modalitou. Ve všech zmíněných případech se snažím o konfrontaci s češtinou. Na základě tohoto srovnání se pak nejvíce věnuji odlišnosti ve slovesné kategorii vidu, která je z hlediska budoucího času pro češtinu velmi zásadní.

Kromě charakteristik jednoduchého a složeného budoucího času zpracovávám dále alternativy, kterými italština disponuje a nahrazuje jimi futurum právě ve významu dějů budoucích (následných). I v této části práce zaznamenávám podobný, resp. odlišný, přístup italštiny a češtiny.

Shromážděné teoretické poznatky dokládám příklady, na základě kterých se potvrzuje platnost pravidel udávaných italskou gramatikou, ale zároveň se ukazuje, že i v italštině (podobně jako je tomu v češtině) jsou tyto normy často modifikovány současným územ.

SUMMARY

This bachelor thesis, *Futurum in present-day Italian*, attempts to tender a summary overview of Italian future tense, respectively future perfect tense, including all of its uses. The attention isn't paid only to the traditional use of future tense, but is also concentrated on modal occurrences, especially with reference to Renzi's *Grande grammatica italiana di consultazione II*. A confrontation with Czech is incorporated in all cases. By virtue of this comparison is taken special notice of the difference in category of verbal aspect, which is from the standpoint of Czech future tense really fundamental.

Apart from the characteristics of simple and composite future tense this thesis deals with alternatives, which are possible in Italian language and which can be used in place of future tense just in the meaning of future actions. Also here is apparent either similar or different attitude of Italian and Czech language.

The gathered theoretical knowledge is illustrated with examples. On the basis of these examples is, on the one hand, corroborated the validity of Italian grammar rules, but on the other hand, it is absolutely obvious that these rules (in a similar way as the Czech ones) are often modified by actual usage.

RIASSUNTO

Nella mia tesi *Il futuro nell'italiano contemporaneo* cerco di caratterizzare il futuro semplice e il futuro anteriore. Per offrire un quadro il più completo possibile, prendo in esame non solo le funzioni temporali (usi temporali) dei due tempi, ma anche quelle modali (usi modali e usi modali-temporali). Alla fine della tesi espongo le alternative di cui l'italiano contemporaneo dispone per esprimere il futuro o la posteriorità.

Ho diviso l'intera esposizione dei futuri (semplice e composto) in tre parti, prendendo spunto soprattutto dalla *Grande grammatica italiana di consultazione II* di Renzi. Nella prima parte tratto l'uso e la funzione temporale dei tempi futuri. Continuo poi con gli usi temporali-modali, in cui i futuri esprimono ancora l'informazione temporale, ma al contempo hanno già un valore modale (per es. dubitativo, concessivo, volitivo, ingiuntivo, deontico, attenuativo, ipotetico). Nell'ultima parte tento infine di esporre gli usi strettamente modali. Questi, da un punto di vista formale, sono sempre futuri, ma sono privi del valore futurale o del valore di futuro deittico. Menziono anche il presente, l'imperfetto e le forme perifrastiche quali possibili alternative da poter adoperare in simili casi al posto del futuro. In questa parte del lavoro mi concentro soprattutto sui casi in cui è possibile usare un'altra forma di futuro semplice, cerco di elencare le condizioni di tale uso e di presentare anche i casi, in cui l'italiano rifiuta simili forme alternative.

Gli esempi, mediante i quali cerco di verificare tutte le cognizioni teoriche, talvolta confermano la validità delle regole della grammatica italiana, ma non di rado mostrano anche come nell'italiano parlato tali norme possano venire modificate dalle esigenze dei parlanti. Si tratta soprattutto del risultato di un processo di semplificazione.

Nel corso dell'intero lavoro metto a confronto la lingua italiana con la lingua ceca. Queste due lingue, infatti, scelgono in molti casi forme simili per esprimere il tempo futuro. In più entrambe adoperano il futuro semplice con valore modale per descrivere eventi quasi uguali. Ma i processi che conducono le due lingue a questi risultati sono molto spesso diversi. Proprio per questo motivo mi dedico in maniera particolare all'aspetto verbale, molto importante per la forma del futuro dei verbi cechi, e alla concordanza dei tempi, la quale al contrario è fondamentale nell'italiano.

Riassumendo tutte le informazioni che ho trovato, posso dire che sia l'italiano che il ceco sono molto simili nell'uso e nell'espressione del futuro e anche nell'uso del futuro semplice con valore modale. Anche se sono presenti alcune differenze nei processi della scelta delle forme verbali, il risultato finale è quasi uguale.

Nella conclusione evidenzio come la lingua italiana, similmente alle altre lingue (ivi compresa la lingua ceca), sia molto influenzata dalle necessità dei parlanti e venga sottoposta al processo di semplificazione, grazie al quale, nell'italiano parlato, molte regole vengono modificate divenendo così più efficaci.

BIBLIOGRAFIE

BAZZANELLA, Carla. *Le facce del parlare*. Firenze: La Nuova Italia, 1994

BERTINETTO, Pier Marco. *Tempo, aspetto e azione nel verbo italiano. Il sistema dell'indicativo*. Firenze: Accademia della Crusca, 1986

GREPL, Miroslav a kol.. *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Lidové noviny, 2003

HAMPLOVÁ, Sylva. *K problematice vidovosti v italštině*. Praha: Karolinum, 1994

HAMPLOVÁ, Sylva. *Mluvnice italštiny*. Praha: LEDA, 2004

HAVRÁNEK, Bohuslav – JEDLIČKA, Alois. *Česká mluvnice*. Praha: SPN, 1981

PROTO, Beniamino. *Guida alla comunicazione linguistica*. Firenze: La Monnier, 1988

RENZI, Lorenzo. *Grande grammatica italiana di consultazione II*. Bologna: Il Mulino, 1991

SERIANNI, Luca. *Grammatica italiana. Italiano comune e lingua letteraria*. Torino: UTET, 1989

